

Kádár János a Vatikánban

Izsák Norbert

Magyarország és a Szentszék közötti kapcsolatok, 1945–1956

Lehetetlen a magyar állam és az egyházak kapcsolatát 1945 és 1990 között röviden, néhány bekezdésben bemutatni. Egészen más volt az 1950-es évek elejének vagy éppenséggel az 1970-es éveknek a formálódó, majd kialakuló és megszilárduló *modus vivendi*-je egyház és állam között. Arra sem vállalkoznánk, hogy a kádári egyházpolitikát annak teljességében bemutassuk, hiszen az is állandó változásban volt 1956 és 1989 között.

Hivatalosan 1945-ben szűnt meg az állami szintű kommunikáció Magyarország és a Szentszék között. Jóllehet Angelo Rotta nuncius részt vett a második világháború idején a zsidómentésben, és jegyzékben tiltakozott a magyar kormánynál a zsidóság érdekében, 1945. április 4-én a Szövetséges Ellenőrző Bizottság követelésére a Nemzeti Kormány kiutasította az országból, arra hivatkozva, hogy a helyén maradt az 1944. október 15-ei proklamációt követően, és így de facto elismerte a Szálasi-kormányt.¹ Minden bizonnyal maga Kliment Vorosilov vonta meg a diplomáciai státuszt Rotta nunciustól.² Az is egyértelműnek tűnik, hogy Rottának azért kellett elhagynia az országot, mert Moszkva nem akart tanúkat arra, ami Magyarországon történik.³ Felmerült 1945 végén, hogy Rottát visszaküldik Budapestre, de Mindszenty szerint ezzel legitimálták volna az új hatalmat, így finoman ugyan, de lebeszélte erről a Vatikánt. Így tehát a magyar kormány hiába jelezte, hogy kész új nunciust fogadni, 1948-ig nem változott meg a helyzet. Ekkor a Szentszék apostoli vizitátort szeretett volna küldeni Magyarországra, ám ezt elutasították. Ebben az időben főleg informálisan tartotta a magyar klérus a kapcsolatot a Vatikánnal, 1949-től kezdve pedig már csak illegális úton lehetett Rómával kommunikálni.⁴

Mindeközben egyre nehezebb helyzetbe került a katolikus egyház Magyarországon. Rákosi Mátyás utasítására 1946 tavaszán létrehozták az Államvédelmi Osztály III. alosztályaként az egyházpolitikai csoportot, melynek élén 1948-ig Tihanyi János jogász állt. Az alosztály gyűjtötte a nyilvánosan megszerezhető dokumentumokat, de operatív úton titkos adatgyűjtést is végzett, például figyelemmel kísérték Mindszenty József levelezését is.⁵ 1946–47-ben elkezdték feloszlítani a katolikus egyesületeket, végül 1949-ben eltörölték a kötelező hitoktatást. Mindennek persze meglelt a diplomáciai következménye: az 1947-es választások után, amikor a római

¹ SZABÓ CSABA: A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években. Bp., 2005. (továbbiakban: SZABÓ, 2005.) 28–29. p.

² ADRIÁNYI GÁBOR: A Vatikán keleti politikája és Magyarország, 1939–1978. A Mindszenty-ügy. Bp., 2004. (továbbiakban: ADRIÁNYI, 2004.) 9. p.

³ GERGELY JENŐ: A 20. században. (1918–1995) In: Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve. Szerk.: Zombori István. Bp., 1996. (továbbiakban: GERGELY, 1996.) 272–276. p.

⁴ SZABÓ, 2005. 28–29. p.

⁵ LÉNÁRD ÖDÖN – TÍMÁR ÁGNES – SOÓS VIKTOR ATTILA: Istennel, vagy Isten nélkül. A katolikus iskolák államosítása Magyarországon a II. világháború után. Bp., 2008.9.p

magyar követ ősszel kihallgatást kért a pápától, határozottan elutasították, mondván: a Szentszék „nem látja elérkezettnek az időpontot arra, hogy a magyar kormánnyal tárgyalásokat felvegyen és a diplomáciai kapcsolatokat helyreállítsa”.⁶

Az 1940-es évek végének egyházüldözése során XII. Piusz pápa kétszer fordult a magyar hívekhez. 1948. március 25-én apostoli levélben a máriapócsi templomot bazilika rangra emelte, és méltatta a magyar nép vallásosságát, majd 1948. május 30-án, a 34. Eucharisztikus Világkongresszus 10. évfordulóján rádiószózatot intézett a magyar katolikusokhoz, és az egyházhoz való hűségre buzdított.⁷

Néhány hónappal később a Vatikán és a magyar állam közötti kapcsolatokat több évtizedre meghatározó esemény történt: 1948. december 26-án letartóztatták Mindszenty József bíborost, esztergomi érseket.⁸ Két nappal később, 28-án reagált erre a Vatikán: a Konzisztoriális Kongregáció a legsúlyosabb kiközösítésnek vetette alá azokat, akik Mindszenty letartóztatásában részt vettek, és fogva tartják. Néhány nappal később személyesen a pápa is tiltakozott a hercegprímás letartóztatása ellen.⁹ Akkor még, 1949 elején a Vatikán úgy nyilatkozott, hogy a Szentszéknek lehetetlen meg egyezni olyan állammal, amely ilyen rútol bánik egy érsekkel, bíborossal. (Igaz, Mindszenty letartóztatása előtt Rákosi igyekezett elérni, hogy a Vatikán mintegy „menekítse ki” a bíborost Magyarországról.¹⁰) Jellemző egyébként XII. Piusz keményvonalasságára, hogy 1949. július elsején a Szent Hivatal által kiadott dekrétumban mindenkit kiközösített, aki belépett a kommunista pártba vagy azt támogatta, kommunista könyveket és sajtótermékeket terjesztett, írt vagy olvasott, és megtiltotta a kiközösítetteknek a szentségek kiszolgáltatását.¹¹ Nem mellesleg, 1949. április 5-én az ENSZ is elítélte (43:6 arányban) a magyar kormány Mindszenty Józseffel szembeni eljárását, és nemzetközi sérelemként bélyegezte azt meg.¹²

A nemzetközi nyomást figyelmen kívül hagyta a kommunista rendszer, fel sem merült a katolikus egyház partnerként való kezelése. Az 1950/34-es törvényerejű rendelettel a magyar kormány megvonta a Magyarországon működő szerzetesrendek 94 százalékától és a rendtagok 98 százalékától a működési engedélyt, és elkobozta a rendházak 98 százalékát.¹³ A kommunista kormány kényszerítésére a püspöki kar 1950. augusztus 30-án megállapodást írt alá Rákosiékkal. Emiatt azonban a Szentszék és a magyar püspöki kar között is feszültség keletkezett, Róma megfeddte a grémiumot, amiért túllépett a hatáskörén.¹⁴ Ezt követően öt éven át a Szentszék nem

⁶ GERGELY, 1996. 277. p.

⁷ ADRIÁNYI, 2004. 13–14. p.

⁸ SZABÓ, 2005. 44. p. (A bíboros 1955 júliusáig börtönökben volt, majd házi őrizetbe került.)

⁹ ADRIÁNYI, 2004. 16–17. p.

¹⁰ Bővebben erről: GYARMATI GYÖRGY: A Mindszenty-ügy „diplomáciai” rendezésének kudarca. In: *Történelmi Szemle*, 2000. 1–2. sz. 69–90. p.

¹¹ ADRIÁNYI, 2004. 25. p.

¹² ADRIÁNYI, 2004. 20. p.

¹³ ANDRÁS IMRE: Új korszak a magyar egyház életében? In: *Katolikus Szemle*, 1977. (továbbiakban: ANDRÁS, 1977.) 74. p.

¹⁴ ADRIÁNYI, 2004. 21–22. p.

beszélt Magyarországról. Mindeközben nem javult az egyház helyzete Magyarországon: az államvédelem egyszerre épült be a püspöki karba, szorgalmasan dolgozott azon, hogy felderítse és megakadályozza a katolikus egyház illegálisnak és ellenségesnek minősített tevékenységét valamint arra is törekedett, hogy felderítse a Vatikán ellenséges tevékenységét.¹⁵

Magyarország és a Szentszék közötti kapcsolatok, 1956–1964

A Vatikán Magyarországgal kapcsolatos hallgatását az 1956-os események megtörték. A katolikus egyház részese lett a forradalomnak, Mindszenty kiszabadítása,¹⁶ rádiós szózata nyilvánvaló hatással volt a történésekre. A katolikus egyház történetében pedig teljesen egyedülálló módon kilenc nap alatt háromszor is enciklikában foglalkozott XII. Piusz pápa a magyarokkal. 1956. október 28-i, *Luctuosissimi eventus* („Gyászos események”) kezdetű körlevelében az egész világ figyelmét ráirányította a „számunkra oly kedves Magyarországra, amely most egy borzalmas öldöklés vérében fekszik”. Néhány nappal később megemlékezett a székhelyükről korábban elűzött lengyel Stefan Wyszynski és magyar Mindszenty József bíboros-érsekekről. A szovjet bevonulás másnapján, november 5-én kiadott, *Datis nuperrime* („Nemrég kiadott”) kezdetű körlevelében pedig szokatlanul keményen fogalmazva kijelentette: „A magyar nép vére az égre kiált, [...] idegen fegyverek segítségével új rabszolgaságba taszították a vértől ázott nemzetet.”¹⁷

A forradalom után megmerevedtek a frontvonalak, és az amerikai követségen tartózkodó Mindszenty bíboros helyzete csak tovább bonyolította a korábban sem egyszerű szituációt. Nem csoda, ha 1957-ben 143 ügynök dolgozott a katolikus reakció vonalán.¹⁸ A kommunista rezsimre felesküdt békepapokat 1957-58-ban a pápa név szerint is kiközösítette.¹⁹ Az új pápa, XXIII. János azonban követ dobott az állóvízbe, amikor 1959 februárjában Velencébe hívta a magyar, a csehszlovák, a lengyel és a litván főpapokat. Ők „természetesen” nem kaptak erre engedélyt, de a kommunista vezetés ezt követően már kereste az alkalmat arra, hogy kitörjön a nemzet-

¹⁵ SZABÓ CSABA: Magyarország és a Vatikán. Egyházpolitika a hatvanas években. In: „Hatvanas évek” Magyarországon. Szerk.: Rainer M. János. Bp., 2004. (továbbiakban: SZABÓ, 2004.) 73. p. A korszak hangulatát jól jellemzik az ekkoriban kiadott egyházzal kapcsolatos művek. Néhány példa: SEJNMAN, M. M.: A Vatikán ideológiája és politikája az imperializmus szolgálatában. Bp., 1950.; A nagytökés Vatikán. Bp., 1950.; MANHATTAN, AVRO: A Vatikán a haladás ellen. Bp., 1950.; SEGAL, N. M.: A Vatikán az amerikai reakció szolgálatában. Bp., 1950.; LOSONCZY GÉZA: A Vatikán és az amerikai imperializmus szövetsége. Bp., 1950.; ROZENOER, SZ. N.: A Vatikán reakciós szerepe a nevelés terén. Bp., 1950.; PARRAGI GYÖRGY: A Vatikán, az imperializmus szövetségese. Bp., 1952.; KARMANSZKIJ, P.: A Vatikán – a sötétség és világreakció ihletője. Uzshorod, 1954.

¹⁶ Balogh Margit pontosításával: október 30-án Mindszentyt szabadon engedte az ÁVH-s őrség frissen megalakult forradalmi bizottsága.

¹⁷ IZSÁK NORBERT: Mit üzennek a pápai enciklikák? In: *HVG*, 2006. 4. sz. (továbbiakban: IZSÁK, 2006.)

¹⁸ SZABÓ, 2004. 73. p.

¹⁹ ADRIÁNYI, 2004. 23–24. p.

közi elszigeteltségből.²⁰ A nemzetközi helyzet ugyanis „fokozódott”: 1961 augusztusában kezdődött meg a berlini fal építése, néhány hónappal korábban, áprilisban történt a Disznó-öbölbeli fiasco, majd jött a kubai rakétaválság 1962-ben. Mindeközben az ENSZ folyamatosan napirenden tartotta „a magyar kérdést”.

Nem sokat írtak eddig az 1961 és 1972 közötti kádári egyházpolitikáról és egyházi diplomáciáról.²¹ Azokról a rendszeres tárgyalásokról sincs túl sok anyag, amelyek végül lehetővé tették az 1964-es megegyezést. Annyi azonban bizonyosnak tűnik, hogy Kádárék felmérték XXIII. János pápának a szocialista blokkal szembeni, rokonszenvesebb álláspontját, amit az is jelzett, hogy a Szentszék 1959 nyarától kezdve felhagyott az egyház sérelmeinek hangoztatásával, és meglehetősen türelemmel tűrte, hogy Magyarországra küldött dekrétumai nem érvényesülnek, erősödik a papi békemozgalom, és kiközösített papokat helyeznek hivatalba.²² Kádárék előbb a törökországi magyar követ útján, Ankarában vették fel a kapcsolatot az ottani apostoli delegátussal, majd 1961 nyarán Radó Polikárp jelezte Rómában a magyar kormány tárgyalási készségét.²³

Másként emlékszik Agostino Casaroli. A később a Vatikán keleti politikájának kulcsfontosságú figurájává emelkedő főpap visszaemlékezései szerint a kommunista blokk és a Vatikán közötti első lépést Nyikita Szergejevics Hruscsov szovjet első titkár utasítására a Szovjetunió római követe tette meg 1961. november 25-én, méghozzá egy születésnap üdvözlés formájában. A XXIII. János pápa 80. születésnapjára küldött üdvözlésben elismeréssel szólt a pápa béke iránti elkötelezettségéről.²⁴ Néhány nappal később Hruscsov hasonló szellemben nyilatkozott a *Pravdának*.²⁵ Ez felhívás lehetett a keringőre, amit később a pápa sem hagyott figyelmen kívül. Ide tartozik, hogy XXIII. János 1963-as, utolsó, *Pacem in terris* (Béke a Földön) kezdetű enciklikájában olyasmit jelentett ki, ami néhány évtizeddel korábban legalábbis indexre tételt vont volna maga után. Ő ugyanis úgy vélekedett, hogy jóllehet, az ateizmus ideológiailag elfogadhatatlan a katolikusok számára, de a békéért harcoló bármely mozgalommal, így a kommunistákkal is lehetséges, sőt szükséges az együttműködés. Mindezt igazolandó, még abban az évben a Vatikánban fogadta a szovjet miniszterelnök és pártfőtitkár Nyikita Szergejevics Hruscsov lányát és vejét. A váltás mértékének megítéléséhez érdemes felidézni, hogy XI. Piusz pápa 1937-ben *Divini redemptoris* (Isteni Megváltónak) kezdetű enciklikájában úgy szól a kommunizmusról, mint aminek a „magja rossz”, ezért „semmiféle téren nem szabad vele közreműködni”.²⁶

A vatikáni nyitást az is jelezte, hogy bár a Szentszék elvben ragaszkodott a nyílt tárgyalásokhoz, nem utasította el, amikor a magyar kommunis-

²⁰ SZABÓ, 2004. 73–80. p.

²¹ SZABÓ, 2005. 15. p.

²² FEJÉRDY ANDRÁS: Magyarország és a II. Vatikáni Zsinat, 1959–1965. Bp., 2011. (továbbiakban: FEJÉRDY, 2011.) 25. p.

²³ ADRIÁNYI, 2004. 33. p.

²⁴ CASAROLI, AGOSTINO: A türelem vértanúsága. A Szentszék és a kommunista államok. (1963–1989) Bp., 2001. (továbbiakban: CASAROLI, 2001.)

²⁵ SZABÓ, 2005. 31. p.

²⁶ IZSÁK, 2006.

ta vezetés titkos küldöttség útján megkereste Agostino Casarolit²⁷ Bécsben 1962 májusában, majd meghívta Budapestre. Casaroli elfogadta a meghívást és tárgyalásokba kezdett Budapesten.²⁸ A katolikus egyházban eközben vallási szempontból is forradalmi dolgok történtek. 1962 és 1965 között tartotta meg Róma a második vatikáni zsinatot, amely újradefiniálta a katolikus tanítást a 20. századra. Rómába meghívták a magyar (aktív) püspököket is. A felszentelt, de az egyházkormányzati funkcióktól eltiltott püspökök, például Pétery József váci püspök és persze Mindszenty József nem kaptak az első körben meghívót. Ez már minden bizonnyal a vatikáni egyensúlykeresés egyik bizonyítéka volt.²⁹ (A színpalak mögött persze komoly egyeztetések folytak: a pápa 1962 áprilisában, májusában és júniusában is hevesen érdeklődött Francesco Lardone ankarai internuncius útján arról, vajon kiutazhatnak-e a magyar főpapok a zsinatra – Mindszentyvel együtt.³⁰) A vatikáni zavarra és lavírozásra egyébként az is példa, hogy később már kapott meghívót Mindszenty. Az MSZMP Politikai Bizottsága 1962. szeptember 18-i ülésén elfogadta, hogy Hamvas Endre csanádi és Kovács Sándor szombathelyi megyés püspökök, valamint Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzó és kíséretük kiutazhatnak Rómába. Sokatmondó, hogy az első ülésszakra kiutazó kilenc személy többsége állambiztonsági ügynök volt.

Sokan talán nem tudják, de a magyar kormány már 1963 tavaszán hozzájárult volna Mindszenty távozásához, ám akkoriban feltehetőleg még nem volt sürgős a Vatikán számára, hogy egy konzervatív főpap megjelenjen az éppen zajló, egyik reformintézkedést a másik után hozó II. vatikáni zsinaton. 1963-ban, a második ülésszakra már hat főpap, és összesen 15 fő utazhatott ki (ebből 9 volt ügynök).³¹ Ebben az évben, tehát 1963-ban, végre csökkent Magyarország nemzetközi elszigeteltsége, jórészt annak köszönhetően, hogy helyreállt Magyarország ENSZ-tagsága. 1963–64-ben Nagy-Britannia, Franciaország, Belgium, Svédország, Olaszország, Svájc és Kanada is nagykövetségi szintre emelte diplomáciai kapcsolatát Magyarországgal, miközben Magyarország is gesztusokat tett: 1963. március 21-én általános amnesztiát hirdettek. A második vatikáni zsinat 1964-es harmadik ülésszakára 14-en, a negyedik ülésszakra pedig 13-an mehettek ki.³²

A vatikáni zsinat nagy hatású ülésével párhuzamosan, hosszas puhatolózás után Agostino Casaroli leült tárgyalni 1963-ban az Állami Egyházügyi Hivatal elnökével, Prantner Józseffel. Számos ügyet kellett átbeszélni. Ilyen volt a kiközösített békepapok helyzete, az állam által el nem ismert püspökök dolga, de az üresen álló püspöki helyekről is tárgyalni kellett. A római magyar emigráns papok és a Római Magyar Pápai Intézet ügye is napirendre került a bebörtönzött papok helyzetével együtt.³³

²⁷ Casaroli 1961-től a Szentszéki Államtitkárság Rendkívüli Egyházi Ügyek kongregációjának titkárhelyettese volt.

²⁸ ADRIÁNYI, 2004. 33–34. p.

²⁹ SZABÓ, 2005. 21–23. p.

³⁰ FEJÉRDY, 2011. 26. p.

³¹ SZABÓ, 2005. 44., 26. p.

³² SZABÓ, 2005. 27–30. p.

³³ SZABÓ, 2005. 31–47. p.

A részleges megállapodást a Vatikánnal 1964. szeptember 15-én írták alá.³⁴ Mintegy 32 tárgyalás után, de a magyar állam mégiscsak „kiegvezett” a Szentszékkal.³⁵ Ez a maga korlátaival együtt forradalmi lépés volt, hiszen Moszkva a második világháború óta először engedte meg, hogy egy az érdekszférájába tartozó állam megállapodást kössön a Vatikánnal, arról már nem is szólva, hogy az egyházi állam először ült tárgyalóasztalhoz egy kommunista kormánnyal.³⁶ A megállapodás eredményeként Kádáréknak sikerült elérniük, hogy a kinevezendő új püspökök esküt tegyenek a magyar állam alkotmányának tiszteletben tartására.

Magyarország és a Szentszék közötti kapcsolatok, 1964–1989

Az állami egyházpolitika (legalábbis a katolikus egyházzal szemben) 1964-ben megváltozott.³⁷ Balogh Margit szerint a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) az 1960-as évek második felétől már nem ellenségként kezelte az egyházakat, ezért cserébe az egyházak „hozzájárultak a tömegek komfortérzéséhez”, miszerint „a szocialista társadalomban vallásos emberként is lehet boldogulni”.³⁸ A kádári egyházpolitika pragmatikus lett: „amíg az egyház létezik, fel kell használni” – szökött az új alaptétel. A déttente jeleként az egyházi közösségek például karitatív munkát is végezhettek, a külpolitika terén pedig bekapcsolódhattak az úgynevezett békemunkába.

Mindez persze nem jelenti azt, hogy az állam ne igyekezett volna rövid pórázon tartani az egyházakat. A kádári egyházpolitika része volt, hogy az Állami Egyházügyi Hivatalnak (ÁEH) minden megyei tanácsnál volt egyházügyi megbízottja, és általánosságban elmondható, hogy az egyházi élet szigorúan ellenőrzött volt.³⁹ Mindebből Adriányi Gábor arra a következtetésre jutott, hogy 1965-ben Casaroli túlságosan puhányan tárgyalt, a Vatikán keleti politikája pedig „a papok és a püspökök között szedte áldozatait”.⁴⁰

³⁴ ADRIÁNYI GÁBOR: A katolikus egyház története a XX. században Kelet-, Közép-kelet és Dél-Európában. Bp., 2005. (továbbiakban: ADRIÁNYI, 2005.) 191. p.

³⁵ Ez azért is érdekes, mert sokan úgy gondolják, hogy az 1950-es évek végével lezárult az egyházüldözés. Mégis, 1960 novemberre és 1961 februárja között több száz vallásos ember, részben papok ellen indult eljárás, közel száz személyt le is tartóztattak (ld. „Fekete Hollók”). 1964-ben, a látványos „enyhülés” idején pedig újabb 18 papot és szerzetest tartóztattak le. 1963 és 72 között hét papi per volt, amelyek során harminc embert ítélték el.

³⁶ BALOGH MARGIT: Egyház és egyházpolitika a Kádár-korszakban. In: *Eszmélet*, 1997. 34. sz. 69–79. p. (továbbiakban: BALOGH, 1997.); ANDRÁS, 1977. 67. p. A megállapodás komolyságát jelzi, hogy a nyilvánosságra nem hozott egyik pont szerint a Szentszék belenyugodott abba, hogy csak a magyar állam előzetes hozzájárulásával nevez ki valakit egyházi méltóságba.

³⁷ BALOGH, 1997. A változást elsősorban a katolikus egyházzal kapcsolatosan kell érteni. Az Állami Egyházügyi Hivatal jelentéseiben arról olvasni már az 1950-es években is, hogy a protestáns egyházak példamutató partnerek. A zökkenőmentes kapcsolatot megalapozta a „keskeny út”, a „szolgálat” és a „diakónia” teológiája is.

³⁸ BALOGH, 1997.

³⁹ BALOGH, 1997.

⁴⁰ ADRIÁNYI, 2004. 66–67. p.

1965 és 71 között 12 alkalommal tárgyaltak Rómában vagy Budapesten a Vatikán és a Magyar Népköztársaság megbízottai.⁴¹ Ma már történeti közhely, hogy Magyarország afféle laboratórium volt, a Vatikán itt kísérletezett az „Ostpolitikkal”. Talán valóban nem sokon múlt az, hogy „a kísérlet sikerült, a beteg meghalt”. Mindenesetre a Vatikán keleti politikájával elismerte a katolikus egyház magyarországi hátrányos helyzetét, azt, hogy az Állami Egyházügyi Hivatal és az állambiztonsági szervek ellenőrzése alatt áll. Adriányi szerint pedig a politikájával azt is sugallta, hogy az ellenállás céltalan és értelmetlen. Tolerálta a békepapok tevékenységét, aminek legékebb példája az, hogy a politikai tevékenységük miatt az 1950-es években kiközösített papokat 1971-ben úgy rehabilitálta, hogy azoknak még bűnbánatot sem kellett tartaniuk. De nem tiltakozott nyilvánosan a továbbfolyó egyházüldözés ellen sem.⁴² Adriányi sommás ítélete szerint a Szent-szék diplomáciai tettei „a Vatikánnak egy olyan nem őszinte – mondjuk ki nyíltan, hazug – keleti politikájáról tesznek tanúbizonyságot, amilyenre a pápai diplomácia egész történetében nincs példa”.

A vatikáni diplomácia alapelveit egyébként a XXIII. János után Szent Péter utódává választott VI. Pál pápa így fogalmazta meg a *Sollicitudo omnium Ecclesiarum* kezdetű motu proprio-ban: „Saját lelki küldetésünkből eredő jogon, amit történelmi események sok évszázados sorozata is indokol, küldöttünket azon Államok legfelsőbb hatóságaihoz is küldjük, melyekben a Katolikus Egyház meggyökeresedett, vagy legalább valamilyen módon jelen van.”⁴³ A pápa szerint a diplomácia célja: „a bizalmas párbeszéd [...] lehetőséget ad, hogy gyümölcsöző egyetértést hozzunk létre, és olyan berendezkedést (tevékenységet) létesítsünk, mely valóban mindenkinek hasznos”. E tág megfogalmazásba már könnyedén illett bele az Ostpolitik. (A jelenleg kialakult Ostpolitik-képet mindenképpen árnyalná, ha a „Nérók” fedőnevű dosszié 16 kötetéből eltűnt 10 kötet előkerülne. A megmaradt hat kötet nagyjából 1300 oldalnyi anyaga 2003 óta kutatható, mivel a 2003. évi III. törvény feloldotta a korábban 2071-ig szóló titkosítást.⁴⁴)

Nemcsak hivatalos úton tájékozódhatott a magyarországi kommunista vezetés a vatikáni diplomáciai tevékenységekről, hangsúlyokról. 1965-ben a magyar állam átvette a római Palazzo Falconieri második emeletén működő Pápai Magyar Intézet irányítását. Az emigráns papok helyére újakat ültettek (új lett a rektor, a rektorhelyettes és vagy féltucat professzor), és nem árt tudni, hogy 1965 és 1987 között a rektorok mindegyike a magyar hírszerzés kiképzett ügynöke volt. Ezen túlmenően 1967. július 24. és 27. között a szovjet tömb hírszerző szolgálatainak vezető tisztségviselői csúcsertekezletet tartottak Budapesten. Itt megvitatták „a Vatikán elleni teendőket”. A magyar állambiztonság azt a feladatot kapta, hogy kísérelje meg a beépülést az összes kongregációba, és az Államtitkárságba is. A „vatikáni vonal” idővel a magyar hírszerzés sikerágazatává vált. Az 1970-es évek

⁴¹ SZABÓ, 2004. 92–93. o.

⁴² ADRIÁNYI, 2004. 211–213. p.

⁴³ RÓNAY MIKLÓS: A katolikus egyház külügyi tevékenységének alapjai. Bp., 2009. 43–44. p.

⁴⁴ BOTTONI, STEFANO: Egy különleges kapcsolat története. A magyar titkosszolgálat és a Szent-szék, 1961–1978. In: Csapdában. Tanulmányok a katolikus egyház történetéből, 1945–1989. Szerk.: Bánkúti Gábor – Gyarmati György. Bp., 2010. 255. p.

második felében a római követségen dolgozó 21-22 fős személyzetből 12 operatív tisztt volt, közülük 6–7 fő foglalkozott a Vatikánnal. Az évek során több száz jól használható jelentést küldtek.⁴⁵

Az Ostpolitik talán legnagyobb „áldozata” Mindszenty bíboros lett. 1971. április 16-án VI. Pál pápa magánkihallgatáson fogadta Péter János külügyminisztert.⁴⁶ Péter szerint a pápa megígérte neki, hogy ha Mindszenty kiutazhat Magyarországról, két éven belül megfosztják esztergomi érsekségétől (amennyiben nem hajlandó lemondani).⁴⁷ 1971. május 21-én újabb megállapodást kötött a magyar kormány a Szentszékkal. Tartalmát nem hozták nyilvánosságra, de sokatmondó, hogy még az év szeptember 28-án Mindszenty József bíboros elhagyta a budapesti amerikai nagykövetséget, Bécsbe távozott, még hozzá úgy, hogy az Elnöki Tanács kegyelemben részesítette, és megszüntette ellene a büntetőeljárását.⁴⁸ Mindszentyt pedig arra kérte a Szentszék, hogy ha elhagyta az országot, a prímás semmi olyat ne mondjon és tegyen, ami sértő lehet a Népköztársaság számára. Mindszenty csak úgy volt hajlandó elhagyni a budapesti amerikai követséget, ha megtarthatja a stallumát.⁴⁹ Erre nézve vitatott ígéreteket kapott a pápától. A magyar bíboros az őt érintő háttéralkuról közel másfél évvel később, 1972. október 10-én értesült.⁵⁰ (Casaroli egyébként relativizálja a pápa Mindszentynek tett ígérteit az esztergomi érsekség megtartásával kapcsolatban, és „nem szándékos” félreértésről ír.⁵¹)

A következő állomást a Magyar Népköztársaság és a Vatikán közlekedésben az jelentette, hogy 1974. február 5-től VI. Pál pápa üresnek nyilvánította a korábban Mindszenty által betöltött esztergomi érseki széket.⁵² Újabb gesztus lehetett, hogy a pápa 1975. november 13-án fogadta Lázár Györgyöt, a Minisztertanács elnökét.⁵³ Néhány hónappal később, 1976. február 10-én érsekké nevezték ki Lékai Lászlót, a „kis lépések”, vagyis az

⁴⁵ Uo. 264–272. p.

⁴⁶ SZABÓ, 2005. 43. p.

⁴⁷ ADRIÁNYI, 2004. 211–213. p.

⁴⁸ BALOGH, 1997.

⁴⁹ Erről és a bíboros egyéb feltételeiről, valamint a távozás körülményeiről bővebben: SOMORJAI ÁDÁM – ZINNER TIBOR: Washingtonból jelentjük. A budapesti amerikai nagykövetség Mindszenty bíboros tevékenységére vonatkozó, 1971-ben keletkezett iratai. In: *Századok*, 2010. 1. sz. 143–196. p.; SOMORJAI ÁDÁM: Miért hagyta el Mindszenty bíboros az amerikai nagykövetséget? In: *Magyar Szemle*, 2011. 7–8. sz. 46–58. p.; SOMORJAI ÁDÁM: Ami az emlékiratokból kimaradt. VI. Pál és Mindszenty József, 1971–1975. Pannonhalma, 2008. (továbbiakban: SOMORJAI, 2008.) 109–147. p.

⁵⁰ MÉSZÁROS ISTVÁN: Mindszenty és az „Ostpolitik”. Bp., 2001. 203. p.

⁵¹ CASAROLI, 2001. 161–162. p. E tanulmány keretei közt nincs lehetőségünk Mindszenty pályájának és sorsának részletes bemutatására, valamint a bíboros teljes körű jellemzésére. Ezt megtette Balogh Margit 2015-ben megjelent művében: BALOGH MARGIT: Mindszenty József. (1892–1975) I–II. köt. Bp., 2015. Azon értékelésével feltétel nélkül egyetértünk, miszerint Mindszenty „egyszerre volt feddhetetlen erkölcsű és komoly tévedéseket elkövető, példamutató magatartást tanúsító és időnként következtelen”. Uo. I. köt. 15. p.

⁵² SOMORJAI, 2008. 30. p.

⁵³ SZABÓ, 2005. 48. p.

állam és az egyház közötti kapcsolat fokozatos javításának elkötelezett hívét (Lékai 1974 és 1976 között apostoli kormányzóként működött).⁵⁴ Miklós Imre államtitkár, az ÁEH vezetője üdvözetében azt mondta, Lékai kinevezése „a közös, következetes erőfeszítések eredményeként megszilárdult viszony továbbfejlesztésének új lehetőségét is jelenti”. Amire Lékai úgy válaszolt, továbbra is reménykedik „a magyar államnak eddig is tapasztalt jóindulatában”.⁵⁵ 1976 áprilisában pedig már a második világháború óta először, mind a 11 akkori egyházmegye élén püspök, illetve érsek állt.⁵⁶ Ez, no meg Lékai gyors bíborosi kinevezése arra engedett következtetni, hogy véget ért Magyarországon az állam és az egyház közötti feszültség időszaka. Amit mi sem bizonyított jobban, minthogy 1976 szeptemberében a Hazafias Népfront kongresszusán az új bíboros megvallotta, hogy „a magyar egyháznak és az államnak is érdeke, hogy a kettejük közt kialakult jó viszony továbbra is kedvezően fejlődjön”.⁵⁷ Az enyhülést és a közös utak keresését jelezte egyébként Miklós Imrének a *Világosság* 1977. évi első számában megjelent írása, amelyben az állami egyházügyi főpotentát mellett érvelt, hogy

„téves volna azt állítani, hogy az egyházak eszmei hatása (a társadalmi osztályok egymáshoz való viszonyában) teljesen megszűnt. Hiba lenne lebecsülni a vallásos hitnek az egyes személyek magánéletében, az emberek egymáshoz való viszonyában, az erkölcsi normák védelmében vagy más normák bírálatában játszott szerepét.”⁵⁸

Miután ilyen módon látszólag rendeződtek az egyházi ügyek, Kádár újabb gesztust tett a katolikus vezetőknek és a Vatikánnak: 1977. április 14-én a teljes magyar püspöki kar ad limina⁵⁹ látogatást tehetett a pápánál, amire addig – ilyen formában legalábbis – nem kerülhetett sor.⁶⁰ Ez mintegy megelőlegezte Kádár néhány héttel későbbi vatikáni látogatását, amit jelzett az is, hogy VI. Pál a püspököknek azt mondta: „Hazátokban, mely

⁵⁴ BALOGH, 1997.

⁵⁵ ANDRÁS, 1977. 68. p.

⁵⁶ Mindennek persze ára volt: az egyházak, katolikus és protestáns felekezetek egyaránt, vállalták, hogy elszigetelik és felszámolják saját belső ellenzéküket. A katolikus egyház evangéliumi kisközösség-vezetői közül többen emigráltak, néhányan öngyilkosok lettek (Pauka László, Nyéki István), az ismert és népszerű Bulányi Györgytől 1982-ben (!) vonták meg a misézés és igehirdetés jogát. Nem véletlen, hogy a magyarországi katolikus püspökök 1977-es ad limina látogatásán VI. Pál is külön megemlítette, hogy az – egyébként a zsinat által kiemelten üdvözölt és a megújulás jeleként számon tartott – katolikus bázisközösségek a magyar egyházban veszélyt és belső nehézségeket okozhatnak, ha megtagadják a püspököknek kijáró tekintély elismerését...

⁵⁷ ANDRÁS, 1977. 67–69. p.

⁵⁸ ANDRÁS, 1977. 72. p.

⁵⁹ Limina = küszöb; a több mint ezeréves szokás szerint Szent Pál és Szent Péter apostolok sírját, illetve azok küszöbét látogatják meg a megyéspüspökök. Az egyházi törvény (341. kánon) kimondja, hogy európai püspökök öt évente kell, hogy egyházmegyéjük dolgairól beszámoljanak a pápának. Beszámolójukat 1975 óta egy 28 oldalas kérdőív alapján állítják össze, és azt írásban is be kell nyújtaniuk.

⁶⁰ BALOGH, 1997.

oly kedves nekünk, ezekben az időkben olyan jelek észlelhetők, amelyek reményt ébresztenek, hogy a vallási helyzet napról napra jobb lesz.”⁶¹

Ilyen előzmények után nem csoda, hogy 1977. június 9-én VI. Pál fogadta az Olaszországban látogatást tett Kádár Jánost.⁶² Alábbiakban ennek a vizitnek a magyar nyelvű sajtóban való tálalását vizsgáljuk, s igyekszünk azt vázlatosan elhelyezni a magyar állam és a katolikus egyház viszonyrendszerében.

Az 1970-es évek végére tehát – legalábbis a hivatalos közlemények szerint – eljött az idő az együttműködésre keresztények és marxisták között.⁶³ Az efféle nyilatkozatok ellenére a rendszer 1977 után is a markában tartotta az egyházat. Továbbra is a teljes szabadságot kellett deklarálnia kifelé, de erős kontroll alatt állt.⁶⁴ A Kádár-korszak utolsó éveiben aztán egyre nagyobb lett a mozgástér. Az ellentmondásos Lékai László vezetésével – Adriányi szerint – szerény megújulás kezdődött az egyházban.⁶⁵ Az enyhülés újabb jeleként 1988. augusztus 20-án Paskai László bíboros az egyház és az állam nevében magyarországi látogatásra hívta II. János Pál pápát. 1989 márciusában Pozsgay Imre államminiszter a pápánál tett látogatása után maga jelentette be a meghívás elfogadását és a látogatás várható időpontját. 1990. február 9-én pedig helyreállt a teljes körű diplomáciai kapcsolat a Magyar Köztársaság és az Apostoli Szentstszék között.

A vizit

VI. Pál pápa 1977. június 9-én délelőtt magánkönyvtárában fogadta Kádár Jánost, a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának (MSZMP KB) első titkárát egy magánkihallgatáson.⁶⁶ A beszélgetésen jelen volt még Puja Frigyes külügyminiszter és Agostino Casaroli érsek. Az audiencia után VI. Pálnak bemutatatták Kádár feleségét és a kíséretét is. A pápa nem titkolta, hogy Kádár látogatása történelmi jelentőségű. A kihallgatást követően azt nyilatkozta, a vizit

„kétségtelenül egyedülálló jelentőségű és különös fontosságú esemény. Csaknem célpontját jelzi egy lassú, de megszakítatlan folyamatnak, amely az elmúlt 14 év során lépésről lépésre közelebb hozta egymáshoz a Szent-széket és a Magyar Népköztársaságot, a távolállás és a feszültségek hosszúra nyúlt szakasza után, amelynek visszhangja teljesen még nem halt el.”⁶⁷

⁶¹ ANDRÁS, 1977. 159–163. o.

⁶² BALOGH, 1997.

⁶³ BALOGH, 1997.

⁶⁴ ADRIÁNYI, 2005. 193. p.

⁶⁵ ADRIÁNYI, 2005. 197. p.

⁶⁶ Feltehetően nem jöhetett volna létre egy ilyen találkozó, ha nincs VI. Pálnak különös érzékenysége a szocialista világ iránt. Az ilyesfajta párbeszéd elképzelhetetlen lett volna a mereven kommunistaellenes XII. Piusszal, Eugenio Pacellivel. VI. Pál már az 1950-es években, milánói érsek korában azzal hívta fel magára a figyelmet, hogy aktívan kereste a kapcsolatot a munkásosztállyal, nem véletlen, hogy a „munkások érseke” címmel tisztelték (vagy éppen bélyegezték) meg.

⁶⁷ SZABÓ FERENC: Kádár János VI. Pál pápánál. In: *Katolikus Szemle*, 1977. (továbbiakban: SZABÓ, 1977.) 156. p.

Kádár János fél egykor tartott sajtókonferenciáján, a Grand Hotelben beszélt az eurokommunizmusról, a helsinki konferenciáról, és nagyon kedvezően nyilatkozott VI. Pálról, mint akit ő maga is rendkívüli erkölcsi hatalom képviselőjének tart. Kádár szerint a látogatásával egy nehéz szakasza zárult le a magyar állam és az egyház kapcsolatainak, s jelezte, nincs több konfliktus az állam és az egyház között Magyarországon.⁶⁸

Persze az első titkár nem tagadhatta meg magát, amikor azt nyilatkozta még Rómában, hogy a Vatikán a „világ egyik legkisebb területű, legkisebb lélekszámú állama, amelynek fegyveres ereje nincs”, igaz, rögtön hozzátette azt is, hogy „politikai súlya van”. Talán bóknak szánta azt a megjegyzését is, hogy „a pápa és a Vatikán szavára többen hallgatnak, mint ahány állampolgára van a Vatikánnak”.⁶⁹ Nyilván gesztus értékűnek szánta, és a magyar állam engedékenységére kívánt rávilágítani azzal a megfogalmazásával is, hogy „nekem személy szerint az a meggyőződésem, hogy a szocialista magyar állam, a Magyar Népköztársaság sok-sok nemzedéken át fenn fog állni, és még nemzedékeken át az egyházak is létezni fognak”. Hasonló kontextusban értelmezhető azon kijelentés is, amellyel nyilván a magyar hívek számát kívánta relativizálni, miszerint

„olyan műszert még nem találtak föl, amely megmutatná: ki igazi hívó, ki nem. Szám szerint nem lehet megmondani, hogy Magyarországon hány hívó van. De bizonyos, hogy vannak hívó emberek.”

Az viszont már erőteljes csúsztatásként, keményebben fogalmazva, nyilvánvaló hazugságként értékelhető csak, hogy Kádár azt állította, „a vallás szabad gyakorlásába, az egyházak életébe nem avatkozunk bele [...] Magyarországon az állam és az egyház viszonya tartósan rendeződött”. Ami pedig látogatása motivációját illeti, Kádár szerényen csak annyit mondott, „illőnek tartottam, hogy Rómába jőve felkeressem VI. Pál pápát”.

A látogatás érdemi részét nem érintette, ám mint a későbbiekben még utalunk rá, Kádár vatikáni útja során ellátogatott a Szent Péter Bazilikába, néhány perccel eltöltött Michelangelo Pietája előtt, majd megtekintette a Sixtus-kápolnát is.⁷⁰ A pápa Kádártól egy Kovács Margit kerámia-Madonnát kapott, amit a 10 nappal korábban elhunyt művész direkt VI. Pálnak készített, és a katolikus egyházfő még egy díszes Kovács Margit-albummal is gazdagodott. VI. Pál a magyar származású Amerigo Tot Szent Pétert és Szent Pált ábrázoló metszetét adta Kádárnak, és egy-egy pápai emlékéremmel ajándékozta meg az első titkárt és kíséretét.

Visszhang és elemzések a hazai, világi sajtóban

1977. június 7-én a *Népszabadság* annyit jegyzett meg, hogy aznap utazik el Kádár János Giulio Andreottinak, az Olasz Köztársaság miniszterelnökének meghívására Olaszországba. Sokatmondó, hogy egy szó sem esik a pápa két nappal későbbi meglátogatásáról.⁷¹ Az egyházi megbeszélésekről senki sem tudósított előre, vagy azért, mert még senki nem tudott róla

⁶⁸ Uo., 158. p.

⁶⁹ Távollabra kell előrenézniünk. In: *Új Ember*, 1977. június 26. 1. p.

⁷⁰ SZABÓ, 1977. 158. p.

⁷¹ *Népszabadság*, 1977. június 7. 1. p.

előre (ami eléggé valószínűtlen), vagy pedig azért, mert nem akartak előre inni a medve bőrére: akár rosszul is elsülhetett volna a vatikáni kitérő, és akkor kellőképpen el lehetett volna bagatellizálni a pápával való tárgyalást.

A *Népszabadság* római tudósítója Kádár János *Rómában* című első oldalas tudósításában beszámolt arról, hogy az első titkár kíséretével együtt különgéppel megérkezett pontban 11-kor az előző nap Rómába,⁷² de még ekkor sem történt utalás a másnapi vatikáni látogatásra. Amint azt az olvasó másnap megtudhatta, tovább folytatódtak a szívélyes légkörű megbeszélések, de továbbra sem szóltak az aznapi pápai vizitról!⁷³

Viszont minden bizonnyal jól sikerülhetett a találkozó – ez abból is kiderül, hogy egy nappal később a *Népszabadság* címlapján a fő helyen, közepén, elég nagy fényképen látható VI. Pál és Kádár kézfogása. A nagy betűs főcím: „Kádár János VI. Pál pápánál. Befejeződött az olaszországi látogatás.”⁷⁴ Igaz, a hírszerkesztés elveivel nem törődve, a cikk azzal kezdődik, hogy hazaérkezett Kádár, és ki mindenki fogadta őt a reptéren, de aztán szó esett a lényegről is: „Olaszországi tartózkodásának utolsó napján, csütörtökön zsúfolt programot bonyolított le Kádár János.” E zsúfolt nap délelőttjén Kádár elidőzött a Vatikánban, a Szent Péter Bazilikában Michelangelo Pietájánál, a Sixtus-kápolnában és néhány vatikáni múzeumi műkincse előtt. Természetesen azt sem hallgatták el, hol és kivel tárgyalt Kádár. A *Népszabadság* közli a pápa beszédét is – ahogyan a legtöbb napilap is. De Kádár beszédét, illetve az újságírói kérdéseket is leköszölte a *Népszabadság*.

Így aztán tudható, hogy a Corriera della Sera kérdésére válaszolva Kádár kifejtette, hogy a Magyarországon működő összes egyházzal rendezett az állam viszonya. A párt első titkára nem tudta megállni, hogy ne tegyen egy oldalvágást Mindszenty felé. Kádár elmondta, hogy a protestáns egyházakkal már korábban rendeződött a viszony.

„Abban, hogy a magyar állam és a magyarországi római katolikus egyház viszonya bonyolult és nehéz volt, nagy szerepe volt Mindszenty bíborosnak. Alighanem ezért került legutoljára sor a katolikus egyházzal fűződő viszonyunk rendezésére. Körülbelül két éve azonban normalizálódott a viszonyunk, és ez számunkra rendkívül fontos és jó.”

Ezzel Kádár tulajdonképpen azt mondja, hogy Mindszentynek nemcsak az országot kellett elhagynia, de meg is kellett halnia ahhoz, hogy „normalizálódjon a viszony”. A *Népszabadság* szinte büszkén idézi Kádárt:

„Egyik egyházzal sincsenek napirenden különösebb viták. Persze problémák mindig adódhatnak és bizonyára adódnak is. Az ilyesmi más partnerek között még a legjobb családban is elő szokott fordulni. A leghatásosabb recept ebben a vonatkozásban is a türelem. [...] Nagyon bízom abban, hogy miként jelenleg nincs, a jövőben sem lesz komoly konfliktusunk egyetlen magyarországi egyházzal sem.”

(Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy különösen pikáns Kádár részéről a

⁷² *Népszabadság*, 1977. június 8. 1–3. p.

⁷³ *Népszabadság*, 1977. június 9. 1–3. p.

⁷⁴ *Népszabadság*, 1977. június 10. 1–3. p.

családi viszonyokkal példálózni, hiszen viszonylag ritkán fordul elő, hogy családtagok egymást bebörtönözzék vagy száműzzék, például.)

A nyilvánvaló csúsztatáson vagy inkább hazugságon túllendülve, újabb vaskos, könnyen cáfolható megjegyzést tett:

„Az emberi jogok kérdése nem jelent problémát. De ha ezeket a belügyeinkbe való beavatkozásra akarják felhasználni, az ilyen próbálkozásokat kénytelenek vagyunk visszautasítani.”

Ezt a gondolatot már csak azért is nehéz értelmezni, mert ha az emberi jogok kérdése valóban „nem jelent problémát”, akkor miért akarna bárki is azoknak az örvén kritikát megfogalmazni? Hogy lehetne még csak megpróbálni is beleavatkozni a belügyekbe, ha mindenkinek minden körülmények között biztosítják az emberi jogait? Az újság természetesen nem tér ki ennek elemzésére.

A *Newsweek* tudósítója megkérdezte, visszatérhetnek-e az 1956-ról tudósító újságírók Magyarországra, akár csak turistaként. Erre azt válaszolta Kádár:

„A történelem tanulságait emlékezetben kell tartani és figyelembe kell venni. Mi ezt tesszük. Minthogy a Vatikánban jártam, kézenfekvő, hogy Lót feleségének bibliai legendája jut eszembe, amely mély emberi bölcsességet fejez ki. Azt tudniillik, hogy aki élni akar, előre akar menni, az előre nézzen, ne hátra. Mert Lót felesége is visszafordult, és sóbálvánnyá változott.”

Azért azt elmondta, hogy a külföldi újságírók „elvileg és általában” visszatérhetnek az országba. Az is biztos, hogy ami a magyar újságírókat illeti, „többen nem csupán olyasmiről írtak, amit, mondjuk, egy év múlva is vállaltak volna”. Iránymutatásként is értékelhető, hogy „nem érdemes azt keresgélni, ki mit írt tíz-húsz évvel ezelőtt. Az a fontos, hogy ma mit ír, segíti-e a haladás ügyét? [...] Emberi emlékezetünk van, de feketelistánk külföldi újságírókról nincsen.” Ez utóbbi, amúgy is megkérdőjelezhető megállapításával ügyesen (?) megkerülte annak a kérdését, hogy magyar újságírókról készült-e ilyen lista.

Örömmel számolt be a *Népszabadság* címoldal, *Eredményes tárgyalások, erősödő kapcsolatok* című cikkében arról, hogy a pénteki olasz lapok első oldalán hozták, gyakran fényképpel együtt Kádár vatikáni látogatását. Azt sem hallgatták el, hogy „a lapok már címeikben is a látogatás sikeres voltát hangsúlyozzák”. (Például: *Teljes béke Magyarország és a Vatikán között*.) A nemzetközi lapok – a *Népszabadság* értékelése szerint – „elismerően méltányolják, hogy az MSZMP KB első titkára, rögtönözve válaszolva, egyáltalán nem igyekezett kitérni a »kényesnek« tetsző kérdések elől sem, egyszerű szavakkal, de meggyőzően fejtette ki álláspontját”⁷⁵ Az egyház iránti melegebb hozzáállásról sokat elárul a lap 9. oldalán található karikatúra. Ezen *Prédikálni is tudni kell* címmel egy VI. Pált is ábrázoló rajz látható. A pápa felemelt kezekkel prédikál, akit felhőkön ülve érdeklődő angyalok hallgatnak. VI. Pál alatt viszont egy koronás, eltorzult

⁷⁵ *Népszabadság*, 1977. június 11. 1. p.

arcú Carter látható, amint öklét rázva kiabál – őt egyetlen egy angyal hallgatja, pontosabban fintorogva nyelvet ölt rá.⁷⁶

Később a lap összefoglalja Kádár olaszországi útjának olasz sajtóhozadékát. „Minden tudósítás és kommentár méltatta azt a tényt, hogy a hatalmon lévő kommunista párt első titkára első alkalommal találkozott a katolikus egyház fejével.”

A magyar-vatikáni kapcsolatok további javulását jelentheti, hogy kétszer negyed kolumnában számol be a *Népszabadság* *Lefèbvre csődje* címmel a Rómától eltévelyedett, a pápa tekintélyét tagadó katolikus püspökről.⁷⁷ Beszámol – Kádár korábbi kijelentését mintegy alátámasztandó –, hogy a katolikus egyháznak 400 ezer papja és szerzetese és egymillió apácája van (?), jelezve, hogy költségvetése, emberi erőforrás-állománya és politikai súlya többszörösen meghaladja a 0,44 km²-en élő ezer emberét. Marcell Lefèbvre-t a sorok között kritizálja anyagi lehetőségeiért, és „hírhedt figuraként” utal rá. Márcsak azért is, mert Lefèbvre nem fogadja el a második vatikáni zsinat újításait, márpedig a zsinaton az egyház „elhatárolta magát a hidegháborús korszak harcos antikommunizmusától”, és „előkészítette a párbeszédet a szocialista országokkal”. „Emellett a zsinaton kritikus megjegyzések sora hangzott el a tőkés rendszerről és a gyarmatosításról.” Akkoriban Lefèbvre szemben állt minden újítással. Érthető – írja a *Népszabadság* –, mivel Lefèbvre „a papnevelésben fasisztoid monarchista szervezet tagja volt”. Azt is megtudhatja az olvasó, hogy „1962-ben két ok vezetett távozásához Afrikából: tiltakozása a néger papok növekvő szerepe ellen és szoros kapcsolata az OAS terroristáival”. Lefèbvre-t idézi a *Népszabadság*: „A zsinat utáni egyház házasságtörő viszonyra lépett a francia forradalommal, a marxizmussal és a kommunizmussal.” „És ez természetesen olyan súlyos vád, mint a másik, amely szerint »a mai mise, a mai szentségek, fattyúk«.” Ezzel a *Népszabadság* tulajdonképpen megvédi a misét, a szentségeket és az egyházat! A szerző Vajda Péter azért ideológiailag is megvédi magát, amikor J. Ardatovszkijnek a *Novoje Vremjában* megjelent tanulmányából idéz: „XXIII. János és VI. Pál pontifikátusa következetességet mutat a békéért és a nemzetközi feszültség enyhítéséért vívott harc kérdéseiben.” Az is az ideológiai küzdelmet erősíti, hogy Vajda Mindszenty nézeteit Lefèbvre-éihez hasonlítja, majd úgy utal a korábban bebörtönzött magyar bíborosra, mint aki „nem tudta megakadályozni a normális kapcsolatok fokozatos kialakulását az állam és a magyar katolikus egyház között”. Szerencsére azonban „ebben a normalizálásban érdemeket szerzett, történelmi felelősségtudatról tett tanúságot a Magyar Népköztársaság iránti lojalitást választó s az országépítés ügyét segíteni akaró katolikus papság is”. Akkoriban nem gyakran kaptak ilyen dicséreteket a *Népszabadság* hasábjain a papok. Természetesen szigorúan azokról a papokról van szó, akik nem követték Mindszenty „tévelygéseit”.

Vajda hosszasan ecseteli azt is, hogy Franciaországban több millió katolikus hívő szavaz a kommunistákra és a szocialistákra, a társadalom 77 százaléka gondolja úgy, hogy a jó katolikus támogathatja a szocialista társadalom megvalósulását. Mindennek summájaként kiderül, Lefèbvre azért haragszik a Vatikánra, mert az realista politikát folytat. Végezetül a szerző

⁷⁶ *Népszabadság*, 1977. június 11. 9. p.

⁷⁷ *Népszabadság*, 1977. június 15. 4–5. p.

még azzal is megvádolja, hogy amerikai, CIA-s pénzezből folytat antikommunista propagandát és „gyűlöletet prédikál a dialógus minden formája ellen, a katolikusok és ama erők közötti párbeszéd ellen, amelyek velük karöltve akarnának és tudnának egy igazságosabb társadalmat felépíteni”. Vagyis világos az üzenet: a kommunisták készek és képesek az egyházzal együtt küzdeni az igazságos társadalomért.

A *Magyar Hírlap* sem tudósított június 10-ig Kádár Jánosnak a pápával folytatott tárgyalásáról. A hozzáállás, majdhogynem hirtelenségrel annál is különösebb, hogy a június 9-ei számban (tehát a látogatás napján) azt már előre jelzik, hogy „látogatásának utolsó napján Kádár János sajtókonferenciát tart a Grand Hotelben”,⁷⁸ márpedig ez csak a pápai vizit után következett.

Persze nem feledkeztek meg teljesen a látogatásról. Június 10-én már azt közölte a politikai napilap, hogy „csütörtökön délelőtt – mint a helyi sajtó kiemelte: elsőként a szocialista országok pártvezetői közül – a Vatikánba látogatott”.⁷⁹ A hosszú tudósításból kiderül, hogy Kádár ellátogatott a vatikáni főbb nevezetességekhez, s hogy az egyórási megbeszélésen „időszerű nemzetközi kérdésekről, a magyar állam és a katolikus egyház viszonyáról, valamint a Magyar Népköztársaság és a Vatikán kapcsolatairól folytattak eszmecserét”. A *Magyar Hírlap* később idézi a pápa szavait, aki a tárgyalás utáni beszédében kiemelte, hogy a „Szentszék, miután alkalmazkodnia kellett a kétezer esztendő története viszontagságaihoz, nem riad vissza a merészek tetsző döntésektől sem”.

Kádár vatikáni látogatásának visszhangjából természetesen érteően válogattak, s ideológiai szempontból is eligazították a *Magyar Hírlap* olvasóit. A június 11-ei számban már arról írt Major László, hogy

„A Szent Péter téren összegyűlt tömeg, a fotós kollégák számára talán jelképesnek tűnhetett az a pillanat, hogy az MSZMP KB első titkára belép a Vatikán területére. Az írott szóval dolgozó krónikások azonban inkább Kádár Jánosnak pár órával később, a sajtóértekezleten elhangzott szavaira figyeltek: arra, hogy hazánkban a hívőknek nincsenek lelkiismereti problémái; államunk és az egyház között nincs olyan konfrontáció, amely feloldhatatlan választás elé állítaná őket. A bel- és külpolitika közti kölcsönös és dialektikus összefüggés e téren is magától adódó: a Vatikán, amelylyel kapcsolataink normalizálódtak, nagyban hozzájárult kontinensünk légkörének javításához. Kis állam nagy morális hatósugárral – fogalmazta tömören és realiztikusan Kádár János a római katolikus egyház székhelyének nemzetközi szerepét. Helsink szavakba foglalta, hogy a huszadik század második felének oly különböző felfogású s látszólag ellentétes érdekű emberei hogyan élhetnek kölcsönös megbecsülésben, a közös érdekek keresésével egymás mellett. A Rómában és a Vatikánban tett látogatás bizonyította, hogy a helsink szavak tettekké válhatnak. Sajtóértekezletén Kádár János – igaz, más összefüggésben – a bibliai Lót feleségének legendájára hivatkozott. S ez a példabeszéd igaz, érvényes nemzetközi kapcsolataink ápolására is: az úton előre kell tekinteni...”⁸⁰

⁷⁸ *Magyar Hírlap*, 1977. június 9. 4. p.

⁷⁹ *Magyar Hírlap*, 1977. június 10. 1–2. p.

⁸⁰ *Magyar Hírlap*, 1977. június 11. 3. p.

A *Magyar Hírlap* nyilván azt emelte ki, amit Kádár mondott, készpénznek véve, hogy nincs lelkiismereti problémája a híveknek. De kijárt a pápának is a dicséret: 1977-re a Vatikán a béke élharcosa lett, aki hozzájárul Európa légkörének javításához. Elmúlt a klerikális reakció veszélye, az 1970-es évek végére a szocialista magyar állam partnernek, sőt, szinte segítőtársnak látja az őt politikailag elfogadó egyházat. 1977-re már csak látszólag ellentétes a katolikus egyház és a szekuláris, materialista magyar állam érdeke. Ez utalhat arra, hogy az egyházat sikerült Magyarországon megfelelően domesztikálni, a püspökök jó része természetesnek tartotta az államhatalommal való együttműködést, ugyanakkor az egyházi központtal, a Vatikánnal való együttműködés gyümölcseként lehetett felfogni a Mindszenty-kérdés Kádár szája íze szerint való megoldását: a Vatikán, mintegy beáldozta a bíborost a magyar állammal való ki- és megegyezés érdekében. De másról is szó van. VI. Pál személyiségének is köszönhetően az egyház egyre többször szólalt fel a béke mellett, ami nem állt távol a szocialista-kommunista retorikától. Hiszen a koreai, vietnámi, palesztinai, angolai és majd afganisztáni konfliktusok során a Szovjetunió és Magyarország – legalábbis verbálisan – nem szűnt meg a béke fontosságát hangsúlyozni. A bibliai Lótnak a maga és a kádári szöveggörnyezetéből való kiragadása és átértelmezése pedig szép példája annak, hogyan kívánta a párt újratematizálni a katolikus egyházzal való párbeszédet: az esetleges kiegyezés és egy új modus vivendi érdekében a híveknek és vezetőiknek el kell fogadniuk, hogy az állam nem rehabilitálja az egyház ártatlanul meghurcolt és/vagy kivégzett szolgálóit, nem kér bocsánatot a szerzetesrendek és világi mozgalmak feloszlásáért, ellehetetlenítéséért és az egyházi ingatlanok államosításáért. Vagyis a megegyezést és a párbeszédet nem a kommunista diktatúra előtti alapról, hanem az 1970-es évekre kialakult – az egyház számára igencsak előnytelen – helyzetből indítják.

A korról sokat elárul a *Magyar Nemzet* tudósítása a június elején megtartott moszkvai egyházi béke-világkonferenciáról. Ezen felszólalt Salgó László budapesti főrabbi is, aki arról beszélt, hogy a „Magyar Népköztársaságban a zsidóság otthonra talált, s szívvel-lélekkel kiveszi részét a szocializmus építésében”. De hasonló elkötelezettségről tett bizonyosságot a konferencián részt vevő Káldy Zoltán evangélikus és Tóth Károly református püspök is.⁸¹ A *Magyar Nemzet* is idézte a pápa és Kádár beszédét.⁸² A június 12-ei elemzésben pedig nem győzik dicsérni a pápát és a Vatikánt, igaz, azt sem felejtik el megemlíteni, hogy a „történelmi mérőföldkőnek” tekinthető látogatás „nehéz út volt, amelyen minden lépés gondos tervezést igényelt”. A cikk írója úgy vélte, „a meggyőzés eszközeinek türelmes és szívós alkalmazásával kellett előkészíteni a talajt s megkezdeni a torlaszok lebontását”. Az újság szerint „az egyházban a társadalmi kérdésekkel foglalkozó pápai enciklikákhoz, a II. vatikáni zsinat határozataihoz kapcsolódik a légkör fokozatos megtisztításának szellemi, erkölcsi munkája”, amivel arra utalnak – megfélelmezve például a közel száz évvel korábbi *Rerum Novarum* kezdetű forradalminak tekinthető enciklikáról, amely elsőként foglalkozott szociális kérdésekkel –, hogy a Vatikán úgymond kezdett felőni a párbeszédhez. Ezzel mintegy jóakaratóan – és némileg leereszkedően, de –

⁸¹ *Magyar Nemzet*, 1977. június 8. 2. p.

⁸² *Magyar Nemzet*, 1977. június 10. 1–2. p.

elismerték a kissé talán éretlen Szentszék első, immáron jó irányba tett lépéseit.⁸³ Minden éremnek két oldala van. Furcsa lett volna beismerni az állam bűneit az egyházzal szemben, ezért a szerző kissé obskúrusan fogalmazva arról ír, hogy Magyarországon a „szövetségi-népfront politika kiteljesedéséhez, a nemzeti egység eszméjének elmélyüléséhez, tartalmi gazdagodásához” kapcsolódott az enyhülés. Vagyis hogy az állam már nem feltétlenül tekinti az egyházat az ellenségének. A cikk minden sorából érződik az igyekezet, hogy valami jót mondjon az egyházzal, de azért ez nem megy olyan könnyen. Miközben igyekszik a szerző szinte a mennyekig magasztalni VI. Pál pápát, olyasféle megfogalmazásokkal fejezi ki tetszését, hogy az egyházfő beszédének „minden sorából kiérződik az a roppant felelősség, amellyel a pápa szavait megválogatta, gondosan mérlegre téve úgy, hogy urbi et orbi pontosan azt értsék, amit mondani szándékában áll”. Természetesen azért is elismerés illeti a pápát, hogy pozitívnak értékeli a magyar állam és a Vatikán együttműködését.

Június 15-i számában a *Magyar Nemzet* már *A Hét* című televíziós műsor összeállítását elemzi Kádár római útjáról. A 20 perces műsor nagy részét Kádár római sajtótájékoztatójának felvételei töltötték ki. A szerző szerint „amilyen izgatottsággal intézték a világsajtó képviselői kérdéseiket a vezető magyar politikai személyiséghez, olyan higgadtan, kiegyensúlyozottan és őszintén válaszolt ő még az úgynevezett kényes kérdésekre is”. Jóllehet, „a képernyő kíméletlen tükröz, elárul akármilyen apró zavart, leleplez kertelést, kimutatja a lényeg bármilyen ügyes megkerülését”, szerencsére „a képernyőn a magyar nézők meglehetősen láthatták, hogy Kádár János minden kérdésre, noha rögtönözve, de a rögtönzést meggyőződéssel, világpolitikai tapasztalatsága, államférfiúi bölcsessége és embersége szilárd alapjára támasztva válaszolt, komoly és súlyos mondanivalót időnkint egy-egy futó mosollyal tette könnyeddé, közvetlenné és nemcsak politikailag, hanem emberileg is hitelessé”.⁸⁴ Ha máshonnan nem, innen azt is megtudhatta az érdeklődő publikum, hogy Kádár „megilletődötten” állt meg Michelangelo *Pietája* előtt...

Visszhang és elemzések a hazai egyházi sajtóban

Az *Új Ember* katolikus hetilap Kádár János a Szentatyánál címmel számolt be a vizitról. Az *A tapasztalatok igazolják a megtett utat* alcímű írásban a szerző egyórás megbeszélésként utal a pápai kihallgatásra. Érdekes, de sok mindenről árulkodó apróság, hogy a külföldi magyar nyelvű katolikus lapok mindig „az egyház és az állam” viszonyáról beszélnek, míg a magyarországi katolikus hetilap a Magyar Népköztársaság és a Vatikán kapcsolatáról ír.⁸⁵ Ami egyrészt teológiai-jogilag pontatlan, mivel nem a Vatikán, hanem a Szentszék tart fent diplomáciai kapcsolatot külföldi államokkal, így Magyarországgal is, másrészt pedig finoman jelzik, hogy e relációban ki viszi (vagy kinek kellene vinnie) a prímet.

Az *Új Ember* híven közölte a pápa szavait, és vastag betűvel emelték ki azt a gondolatot, hogy „hisszük, hogy az eddigi tapasztalatok igazolják a megtett utat: azt, hogy párbeszédet folytatunk a közös problémákról”. Ez-

⁸³ *Magyar Nemzet*, 1977. június 12. 1. p.

⁸⁴ *Magyar Nemzet*, 1977. június 15. 4. p.

⁸⁵ Kádár János a Szentatyánál. In: *Új Ember*, 1977. június 19. 1. p.

zel mintegy a katolikus hetilap jelezte: a pápa jóváhagyta, hogy a katolikus klérus együttműködött, együttműködik a kommunista állammal. Amit persze a pápa nem mondott ki, az az, hogy „vonalas” püspökök kinevezésével jóváhagyta a modus vivendit, vagyis hogy a békepapság révén az egyház aktívan részt vett az állam politikai céljainak előmozdításában.

Egy héttel későbbi, június 26-ai számában az *Új Ember* elfogódottan és lelkesen számolt be a Kádár és a pápa közötti találkozó nemzetközi visszhangjáról, amely még az éppen a Moszkvában a világ vallásainak békekonferenciáján (!) tartózkodó felelős szerkesztőig is eljutott. A lap úgy tudta, hogy a nemzetközi életben is példamutató, hogy „igenis, van rá lehetőség, van annak járható útja, hogy világnézeti és egyéb különbözőségeken felülemelkedve összefogottan szolgáljuk az emberi világ előbbrehaladásának ügyét”.⁸⁶ Ezen „előbbrehaladás” lényegéről ugyan mélyen hallgat az újság, ám azt nem felejt el közölni, hogy a magyar katolikusok főkülügyére, Várkonyi Imre prépost a pápát és Kádárt is úgy emlegeti, mint akik „az elmúlt évtizedek folyamán nemcsak nagy bölcsességről és bizalomról tettek tanúságot, hanem keresték azokat az utakat, amely utak és lehetőségek túl a magyar nép és benne a hívő emberek megnyugvásán egyben nemzetközi vonatkozásokban is szolgálták a megbékélés, a békés egymás mellett élés, a különböző népek jobb megértésének ügyét” (Túl azon, hogy a mondatnak ebben a formában nincs értelme, jelzi, mennyire semmitmondóan nyilatkozott meg a hivatalos katolikus hetilap). Várkonyi még diplomatikusan azt is hozzáfűzte, „kár lenne jóslásokba bocsátkozni”, milyen jövőbeli lépések várhatók. Mindenesetre „egy biztos, hogy ha továbbra is olyan jó szándékú és megértő emberek intézik egyrészt a magyar katolikus egyház, másrészt a Magyar Népköztársaság ügyeit, mint az eddig történt, akkor minden felmerülhető kérdés éppen úgy megoldható, mint ahogy az eddigi kérdéseket közös jóakarattal és megértéssel lehetett megoldani”. Az *Új Ember* pedig akképpen igyekezett – stilisztikailag talán kissé slamposan – eligazítani az olvasóit, hogy közölte: „a Rómában elhangzott szavak mögött ott van a tovább élő és fejlődő valóság is”, bizonyítékként pedig Kádár Jánosnak a június 13-i, Lékai László bíborossal, Ijjas József kalocsai érsekkel és Cserháti József pécsi püspökkel az ÁEH-ban való „szívélyes légkörű” találkozóját hozta fel. Az esetleges problémákról csak szőrmentén tájékoztatott a katolikus hetilap. E tekintetben megelégedett Kádár szűkszavú utalásával: „Persze a tárgyalásokon néha bonyolult kérdések kerülnek szóba, sokáig tart a tárgyalás, lassan születik meg a megegyezés.”

A *Krimi a javából* című cikk szerzője – arra a katolikusellenes híresztelésre reagálva, miszerint VI. Pál pápa nem az igazi pápa – már Kádár Jánosnak a római Grand Hotelben elhangzott szavait jócskán túldimenzionálva, azokat igazodási pontként és „előbbre vivő realitásként” idézte: „a pápa és a Vatikán szavára többen hallgatnak, mint ahány állampolgára van a Vatikánnak”.⁸⁷

⁸⁶ Távolabbra kell előrenézniünk. In: *Új Ember*, 1977. június 26. 1. p.

⁸⁷ MAGYAR FERENC: Krimi a javából. In: *Új Ember*, 1977. július 3. 2. p.

Visszhang és elemzések a magyar nyelvű külföldi sajtóban

A Rómában megjelenő, egyházi személyek által szerkesztett *Katolikus Szemle* természetesen a problémákról is szabadon mert írni. András Imre jezsuita szociológus a külföldön élő katolikus magyarságnak szánt újságban megjelent tanulmányából kiderül, a magyar katolikus egyház például nehezen viselte az 1975. január 15-én életbe lépett, a templomi hitoktatást szabályozó rendeletet. E szerint az állam tudomásul vette a templomi vallásos oktatást, ám cserében – némileg egyoldalúan értelmezve a hivatalos szöveget – ellenőröket kívánt a templomi hittanórákra beültetni, és az oktatásra járókat felsoroló névsorokat követelt. A rendeletet végül – néhány kivételtől eltekintve – megszüntek önkényesen és erőszakosan alkalmazni.⁸⁸

Az amerikai magyarság pedig egyenesen felháborodott a magyar állam és az egyház közeledésén. Az ohioi Youngstown-ban kiadott *Katolikus Magyarok Vasárnapja* (KMV) című hetilap publicistája május elején – miután hosszasan idézte VI. Pálnak az egyes országokban előforduló „egyházi tevékenységszűkítésről” megemlékező karácsonyi beszédét – azt kérte számon a katolikus egyházfőn, miért hallgat évek óta, s miért nem fedi fel időnként a kommunista és más diktatúrák gazságait. Például azt, hogy „a magyar püspöki irodákban a főpásztor az állam által beültetett besúgókkal van körülvéve”. A szerző azt sem értette, miért kell hallgatni arról, hogy „a Vatikán évről évre, illetve esetről esetre mind több állami jelöltet nevez ki püspököknek és segédpüspököknek.” Arra sem felejtett el emlékeztetni, hogy 1976 novemberében König bíboros karácsony előtt egy evangélikus folyóiratnak úgy nyilatkozott, hogy a „magyar egyház helyzetét a legsúlyosabbnak” tartja. A szerző nyíltan bírálta a Vatikán keleti politikáját, mondván, annak eddigi gyakorlata „eredménytelennek bizonyult, sőt ártalmasnak a magyar egyházra nézve”.⁸⁹

Néhány nappal Kádár vatikáni látogatása előtt, 1977. június 5-ei számában a KMV úgy értékelte Lékai László esztergomi érsek egy éves szolgálatát, mint amellyel (vagy amellel) „újjá éled a sztálinizmus a magyar egyházpolitikában”.⁹⁰

A Rómában szerkesztett *Katolikus Szemle* jóval megértőbbnek bizonyult a magyar egyházzal és annak vezetőivel. Amint írták: „A Szentsek és a magyarországi Egyház őszintén hajlandók továbbra is ezen az úton járni, nyíltan és lojálisan, kellőképpen értékelve mindazt, amit az állam tett annak érdekében, hogy a maga részéről lehetővé tegye a kölcsönös megállapodások révén az eddig elért eredményeket, és attól az óhajtól vezetve, hogy lehetséges legyen az előrehaladás még távolabbi célpontok felé.”⁹¹ A kritikusoknak szánt oldalvágással értékelték VI. Pál beszédét is: „Valóban, magát a kezdeményezést és eredményeit sokan éber és nem ritkán kritikus vagy legalábbis tanácstalan tekintettel követik, és ezekről az eredményekről, lelkiismeretünk ítélete után, még majd a történelem mond ítéletet.”

⁸⁸ ANDRÁS, 1977. 70–71. p.

⁸⁹ N. Á.: VI. Pál pápa aggodalma. In: *Katolikus magyarok vasárnapja*, 1977. 17. sz. 1. p.

⁹⁰ N. Á.: Lékai László egy éve. In: *Katolikus magyarok vasárnapja*, 1977. 22. sz. 1. p.

⁹¹ SZABÓ FERENC: Kádár János VI. Pál pápánál. In: *Katolikus Szemle*, 1977. 157. p.

A pápai kihallgatásról megemlékező lapszámot követő 3. számban Békés Gellért már némileg keményebben fogalmazott, s akképpen értelmezte a Kádár látogatásakor elhangzott pápai üzenetet, hogy az „udvarias diplomáciai nyelvezete ellenére is kifejezésre juttatta, hogy a találkozást ugyan az eddigi kapcsolatok »megkoronázásának« tekinti, de egyben az egyház és állam viszonyának további fejlődését is várja tőle”, többek között a hitoktatás, a szerzetesrendek rendezetlen körülményei és a papi utánpótlás területén.⁹² A bencés szerzetes meglepődött azon, hogy Kádár a pápai találkozót követően a nemzetközi sajtókonferencián rendezettnek minősítette az egyház és állam viszonyát, de ugyanezt közölte néhány nappal később az MSZMP KB ülésének határozata is. Békés Gellért szerint azért sem rendezett az állam és az egyház viszonya, mivel a kormányzat ráerőlteti a maga marxista világnézetét a hívő keresztény állampolgárokra is, ezért – más megfogalmazásban – jobban és teljesebben kellene biztosítani a vallásszabadságot Magyarországon. Az is a rendezettség ellen szól, hogy a püspökök nem cselekedhetnek szabadon, függetlenül az ÁEH-tól, de a templomi hitoktatás biztosítása sem kielégítő. Mindezek alapján Békés azt a következtetést vonta le, hogy a rendezett kapcsolat nyilván azt jelenti, hogy „a létszámában helyreállított püspöki kar és a párt [...] között rendszeres személyi kapcsolat áll fenn”. Ám a nyilván célszerű találkozások „önmagukban még nem jelentik az egyház és állam viszonyának teljes rendezettségét. Legfeljebb feltételét és lehetőségét annak, hogy a még rendezésre váró kérdések napirendre kerüljenek és az egyház szempontjából is elfogadható megoldást nyerjenek.”

A *Katolikus Magyarok Vasárnapja* 1977. június 26-án foglalkozott először Kádár vatikáni vizitjével. Az újság alcímében „magyar diktátorként” aposztrofálta Kádárt, s tulajdonképpen a *Washington Post* híradását vette át illetve kommentálta. Méghozzá akként, hogy végső soron naivitással „vádolta” VI. Pált, amiért a pápa reménykedett a történelem és a lelkiismeret ítéletében. Amint azt a cikk magát meg nem nevező szerzője kifejtette, „a kommunista párt ígéretszegésének és csalásainak a történelme [...] túl hosszú, és lelkiismeretről nem beszélhetnek, amíg tagadják magának a Teremtő legfőbb ajándékának a léleknek létezését, hiszen a Teremtő Úristent is tagadják”.⁹³ Két héttel később, a július 10-én megjelent számban idézte Kádárnak egy 1956-os múltját firtató újságírói kérdésre adott válaszát. Eszerint az első titkár – meglepő bibliai jártasságról téve bizonyosságot – azt mondta, hogy a sóoszlóppá vált Lót feleségére emlékezve, nem tekint vissza.⁹⁴ Az amerikai magyarok lapja – jóllehet korábbi számában 50 percesnek mondta a találkozót – itt „mintegy félórás” eszmecsere-ről tudósít.⁹⁵

Amiről azonban akkoriban senki nem számolt be, ám egyháztörténet-szek ma már Kádár vatikáni látogatásának egyik legfontosabb hozadéka-

⁹² BÉKÉS GELLÉRT: Rendezett-e egyház és az állam viszonya Magyarországon? In: *Katolikus Szemle*, 1977. 247–249. p. (Békés Gellért bencés szerzetes, 1957-től a Nyugaton élő magyar bencések főelőjárója, 1959-től a *Katolikus Szemle* főszerkesztője.)

⁹³ Kádár János a Vatikánban. In: *Katolikus magyarok vasárnapja*, 1977. 25. sz. 8. p.

⁹⁴ N. Á.: Kádár látogatása a pápánál. In: *Katolikus magyarok vasárnapja*, 1977. 27. sz. 1. p.

⁹⁵ N. Á.: VI. Pál pápa aggodalma. In: *Katolikus magyarok vasárnapja*, 1977. 27. sz. 1. p.

ként emlegetik, hogy az utolsó papfogoly, Lénárd Ödön piarista szerzetes is kiszabadult. Ügyében maga VI. Pál pápa járt el.⁹⁶

⁹⁶ BALOGH, 1997. (Lénárd Ödön piarista paptanár az Actio Catholica országos kulturális titkára volt 1945 októberétől. A katolikus iskolák államosításának törvényerőre emelkedését követő napon, 1948. június 17-én tartóztatták le. A Népbíróság 6 év börtönre ítélte, 1953-ban közkegyelemmel szabadult. A Legfelsőbb Bíróság törvényességi óvási és rehabilitációs tárgyalása 1991. május 27-én minden korábbi Lénárd Ödönre vonatkozó ítéletet megsemmisített.)